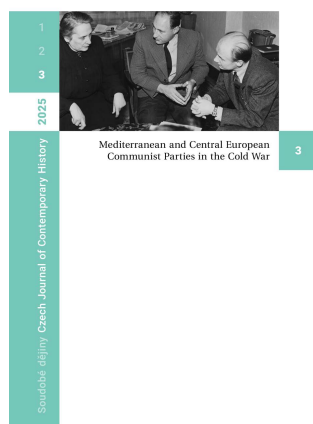

Format de citation

Pelikán, Jan: review of: Ivo Goldstein, Dvadeset godina samostalne Hrvatske, Zagreb: Novi Liber, 2010, in: Soudobé dějiny, 2012, 3-4, p. 571-575, DOI: 10.15463/rec.1189721200

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Recenze

Soudobé chorvatské dějiny v zajetí nacionálních přístupů

Jan Pelikán

GOLDSTEIN, Ivo: *Dvadeset godina samostalne Hrvatske*. Zagreb, Novi Liber 2010, 392 stran.

Analýzu soudobých dějin zpravidla zatěžuje žurnalistická zkratkovitost a neschopnost badatelů oprostit se od většinově přijímaných a politicky, ideologicky či nacionálně podmíněných schémat. Zmíněná teze rozhodně platí pro drtivou většinu historiografické produkce, která se zabývala vývojem Chorvatska v období po kolapsu jugoslávské federace.

Recenzovaná kniha *Dvacet let samostatného Chorvatska* je v tomto ohledu pozoruhodná tím, že její autor si implicitně, ale zcela zjevně kladl za úkol přiblížit nejnovější dějiny chorvatského státu z vědeckého úhlu pohledu, nezatíženého politickým zadáním. A je třeba říci, že vzhledem ke svému širokému badatelskému zaměření, mediálním aktivitám a společenské autoritě měl k naplnění tohoto cíle nezanedbatelné předpoklady. Ivo Goldstein začínal svou vědeckou kariéru jako medievalista. V devadesátých letech publikoval monografie o úloze byzantské říše na jadranském pobřeží a o raně středověkých chorvatských dějinách. Později se zabýval historií Židů v meziválečném Chorvatsku, uznávaná je jeho syntéza chor-

vatských dějin.¹ V posledním desetiletí se začal orientovat na nejnovější národní dějiny, které od roku 2003 přednáší na záhřebské univerzitě. V roce 2008 vydal přehled moderních chorvatských dějin, se kterým má recenzovaná monografie mnoho společného.²

Vzhledem k některým rysům chorvatského politického, ale i vědeckého prostředí je vhodné poznamenat, že ve veřejném životě Ivo Goldstein navazuje na rodinnou tradici. Jeho otec Slavko Goldstein byl jedním ze zakladatelů a v letech 1989 až 1990 prvním předsedou Chorvatské sociálně-liberální strany, první nekomunistické strany vzniklé v Chorvatsku na začátku agonie titoistického systému. Sám Ivo Goldstein do společenského života často vstupoval (a vstupuje) jako angažovaný humanitní vědec, názorově blízký bývalému chorvatskému prezidentovi Stjepanu Mesičovi.

Výše zmíněné pozitivní předpoklady se však v recenzované knize patřičně nezúročily, naopak mnohdy představovaly bariéru pro dostatečně heuristicky podloženou a nestrannou analýzu. Obdivuhodná šíře Goldsteinova vědeckého zájmu má zjevně své limity. Chorvatský badatel rozhodně není polyhistorem postmoderní éry, bezpečně ovládajícím jak složité problémy dějin adriatického bazénu v raném středním věku, tak souvislosti vývoje Chorvatska v době nejnovější. Přes obsáhlou a reprezentativní bibliografii, kterou recenzovaná kniha obsahuje, je patrné, že Goldsteinův výklad moderních dějin Chorvatska se spíše než od pečlivé a systematické analýzy příslušných dostupných informačních zdrojů odvíjí od osobních vzpomínek a dobových postřehů. Výklad tak v mnoha pasážích spíše připomíná obsáhlejší žurnalistické komentáře či soubor esejů o chorvatské každodennosti než seriózní vědeckou knihu.

Čtivý text je po formální i obsahové stránce v mnoha ohledech disproportionální. Výklad je převážně zaměřen na devadesátá léta, vývoji Chorvatska ve druhé polovině sledovaného období autor věnuje jen necelou pětinu textu. Kapitoly, které se zabývají dějinami Chorvatska po roce 2000, jsou svým charakterem vlastně jen komentovanou chronologií.

Za mnohem závažnější slabinu monografie lze však považovat disproporce tematické. Autor řadu klíčových problémů jen načrtává, mnohé další obchází. V knize tak například nenajdeme rozbor situace v Chorvatsku v závěru osmdesátých let. Goldstein ho nahrazuje výkladem o tom, jak se v tomto období vyvíjela jugoslávská federace, přičemž se podrobně zabývá zejména tehdejší situací v Srbsku. Vyhýbá se tak mimo jiné analýze reálného stavu mezinárodních vztahů v Chorvatsku těsně před začátkem kolapsu Socialistické federativní republiky Jugoslávie, a ignoruje tedy klíčový fenomén ovlivňující další vývoj země. Tímto způsobem si připravuje půdu pro jednorozměrný, tendenční výklad kauzalit dění v Chorvatsku v době rozpadu jugoslávské federace. V recenzované monografii nalezneme jen kusé poznámky o reálném stavu chorvatské společnosti v devadesátých letech, mnoho se nedozví-

1 GOLDSTEIN, Ivo: *Bizant na Jadranu od 6. do 9. stoljeća*, Zagreb, Latina et Graeca 1992; TÝŽ: *Hrvatski rani srednji vijek*. Zagreb, Novi Liber 1995; TÝŽ: *Židovi u Zagrebu 1918–1941*. Zagreb, Novi Liber 2004; TÝŽ: *Hrvatska povijest* Zagreb, Novi Liber 2003.

2 TÝŽ: *Hrvatska 1918–2008*. Zagreb, EPH Liber 2008.

me ani o činnosti opozičních stran a příčinách, proč se za života prezidenta Franja Tudjmana-nedokázaly takřka vůbec prosadit. Chybí i relevantní charakteristika podivného politického systému propojujícího demokratické mechanismy se silnými autoritářskými prvky, který v Chorvatsku od vyhlášení nezávislosti fungoval takřka deset let.

Na jednom místě recenzované knihy se lakonicky vysvětluje slabost opozičních stran tím, že přehnaně dbaly na to, abych jejich kritika Tudjmanova režimu nebyla *protistátní* (s. 283). Tento správný postřeh lze v parafrázované podobě uplatnit i při hodnocení Goldsteinovy snahy o alternativní výklad moderních národních dějin. Autor se nechce ztotožnit s oficiálním, radikálně nacionalistickým, až ustašoidním pohledem na moderní chorvatské dějiny. Toto pojetí však odmítá především kvůli jeho extremismu a radikalismu. Nevyvrací, ale naopak se identifikuje s mnoha jeho základními premisami, především s tezí o takzvané srbské agresí. Autor si vůbec neklade otázku, jaký charakter měl ozbrojený konflikt v Chorvatsku v letech 1990/1991 až 1995, a namísto toho předkládá jednoznačnou, v podstatě apriorní tezi o srbském útoku proti samostatnému, mezinárodně uznanému chorvatskému státu. Zcela přitom pomíjí, že se srbská otázka v Chorvatsku nezrodila až těsně před jeho osamostatněním,³ ale že byla jako v podstatě neřešitelný problém v této zemi trvale přítomna minimálně od konce 19. století. V rámci tohoto schématu pak prezentuje – a to v kontradiktorní podobě – i teze vlastní militantnímu chorvatskému nacionalismu. Na straně 76 tak tvrdí, že generace krajinských Srbů byly vychovávány v mýtu o srbském hrdinství. O deset stránek dříve však čtenáře přesvědčuje, že emancipace chorvatských pravoslavných v moderní srbský národ se dovršila teprve za Titovy Jugoslávie.

V tomto duchu se také nese hlavní proud výkladu o vývoji Chorvatska v první polovině devadesátých let. V Goldsteinově pojetí Chorvaté válku vedli jako výsostně obrannou a spravedlivou, zatímco Srbové v ní figurovali jako agresori či vzbouřenci. Goldstein se přitom nepoměrně více zabývá aktivitou Jugoslávské lidové armády⁴ či propagandou bělehradských nacionalistů než formováním a činností chorvatských ozbrojených sil a analýzou vypjatého nacionálního citění, které bylo jedním z hlavních rysů chorvatského veřejného prostoru po celá devadesátá léta.

Goldsteinův výklad se od autentické nacionalistické chorvatské historiografie odlišuje především kritikou Tudjmanova režimu, kritický odsudek však není zásadní a argumentačně podložený. Franjo Tudjman je v Goldsteinově interpretaci negativní postavou soudobých chorvatských dějin, současně ale také politikem, který nenese zásadní zodpovědnost za rozpoutání konfliktu; autor mu zazlívá, že některými negativními kroky jen přispěl k eskalaci války. Goldstein se na mnoha místech zmiňuje i o válečných zločinech spáchaných chorvatskou stranou. Z kon-

3 Podle Goldsteina, přebírajícího jednu z hlavních tezí chorvatského nacionalistického diskurzu, byly nacionalistické postoje chorvatských Srbů především či takřka výhradně vyvolány propagandou režimu Slobodana Miloševiče a dalších bělehradských nacionalistických kruhů.

4 Kapitola o ní nese příznačný název „JLA: od osvobozené ke zločinecké armádě“.

textu však vyplývá, že většinu z nich považuje za přehnanou pomstychtivou reakci na předcházející excesy srbských ozbrojených formací. Příznačné je v tomto směru jeho tvrzení, že válka v Chorvatsku (tedy v Goldsteinově pojetí srbská agrese) by vypukla i v případě, pokud by byla u moci umírněnější politická formace než Tudjmanovo Chorvatské demokratické společenství (HDZ). Za zmínku stojí i Goldsteinovo hodnocení ústavních změn, které přijal Tudjmanem ovládaný parlament již v prosinci 1990, tedy v době, kdy lokální ozbrojené srážky v Chorvatsku ještě zdaleka nepřerostly ve všeobecný konflikt. Jak známo, tehdy bylo z preambule ústavy vypuštěno konstatování, že státotvornými národy Republiky Chorvatsko jsou Chorvaté a Srbové. Goldstein považuje tento krok „za netaktický, dokonce i hloupý“ (s. 86), vzápětí ale dodává, že zmíněná proklamativní věta stejně neměla žádný právní význam.

Negativními rysy Tudjmanovy éry se Goldstein zabývá především v dalších kapitolách knihy, tedy až poté, co ukončí výklad o průběhu války. Méně zasvěcený čtenář tak snadno nabude dojmu, že ozbrojený konflikt a vnitřní politika autoritářského nacionalistického režimu byly dva navzájem izolované fenomény. V kontextu stanovisek chorvatského liberálně-nacionálního ideového a politického proudu autor Tudjmanovi nejvíce zazlívá vměšování do války v Bosně a Hercegovině a snahu anektovat teritoria této republiky s většinovým chorvatským osídlením. Prvního chorvatského prezidenta v souvislosti s válkou v Bosně kritizuje za snahu o vytvoření „etnostátu“. Podobné hodnocení však neuplatňuje v případě války v Chorvatsku, kterou Tudjman vedl podle stejných principů.

Jak už jsem konstatoval, líčení vývoje Chorvatska po roce 2000 je v knize nanejvýš stručné až tezovitě. Goldstein velmi pozitivně klasifikuje působení Stjepana Mesiče v prezidentské funkci. Zcela přitom pomíjí Mesičovo působení ve vedení Chorvatského demokratického společenství a chorvatského státu na počátku devadesátých let, kdy patřil ke dvěma či třem nejbližším Tudjmanovým spolupracovníkům. Činnost dalších klíčových osobností chorvatské politické scény a jimi vedených stran hodnotí autor jen lakonicky a někdy i protikladně. Goldstein se takřka vůbec nezabývá osudy srbské komunity v Chorvatsku. V pozitivním smyslu sice píše o účasti premiéra Iva Sanadera na oslavách pravoslavného Nového roku, údaj o tom, že se mezi lety 1991 a 2001 počet Srbů žijících v Chorvatsku snížil na třetinu, však ponechává bez komentáře. Osud srbských uprchlíků ho nezajímá stejně jako fakt, že chorvatská samostatnost je neoddělitelně spojena s takřka totálními etnickými čistkami v oblastech bývalé vojenské hranice.

Goldsteinův přehled soudobých chorvatských dějin je napsán čtivým a velmi kultivovaným jazykem. Jistě se i kvůli nedostatku podobných publikací na dlouhou dobu stane hojně využívanou a citovanou příručkou. Chorvatské nacionalistické prostředí Ivo Goldsteina vnímá jako vědce a veřejného činitele, jemuž chybí národní cítění. Jeho kniha však žádný zásadnější obrat v reflexi moderních národních dějin nepřináší. Autor sice usiluje o revizi dosavadního chorvatského přístupu k novodobé národní historii, avšak odchyluje se od ní pouze v jednotlivostech. Jen kopíruje myšlenkový svět chorvatských liberálů (spisovatele Vlada Gotovce či historika Iva Banace), kteří ve sféře vysoké politiky neúspěšně nabízeli svůj nacionalistický

program jako umírněnou alternativu k Tudjmanovu šovinismu. Goldstein i proto nedokáže kriticky zhodnotit podstatu poměrů panujících v Chorvatsku ještě téměř deset let po vyhlášení samostatnosti, jen poukazuje na vybrané a do jeho koncepce zapadající excesy. Jeho kniha tak naznačuje, že chorvatská společnost ještě není zdaleka schopna revidovat stěžejní teze konstruktu soudobých národních dějin.

Recenze vznikla v rámci řešení výzkumného projektu Grantové agentury ČR č. P410/10/0136 „Perspektivy západního Balkánu v kontextu jeho politického, národnostního a demografického vývoje v uplynulém čtvrtstoletí“.